

მოსახლეობის ბუნებრივი მოძრაობის თანამედროვე პროცესები საქართველოს რეგიონებში

ასოცირებული პროფესორი გიორგი მელაძე

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის

სახელმწიფო უნივერსიტეტი

giorgi.meladze@tsu.ge

აბსტრაქტი

დემოგრაფიული განვითარების თვალსაზრისით, საქართველოს რეგიონები მეტ-ნაკლებად განსხვავდება ერთმანეთისაგან, რაც, მნიშვნელოვანწილად, შობადობის, მოკვდაობის, მიგრაციული პროცესების, ეროვნული და ასაკობრივ-სქესობრივი შემადგენლობითაა განპირობებული. მიუხედავად არსებული განსხვავებებისა, რეგიონებში მიმდინარე დემოგრაფიული პროცესები, ძირითადად, გლობალური დემოგრაფიული პროცესების მსგავსად ვითარდება. აღნიშნული გულისხმობს შობადობის კლებისა და მოკვდაობის მატების შედეგად, მოსახლეობის ბუნებრივი მატების თანდათანობით ნულოვან ნიშნულთან დაახლოებას (რიგ შემთხვევებში, მოკვდაობის დონემ შესაძლებელია გადააჭარბოს კიდეც შობადობის დონეს).

საანალიზო დროის მონაკვეთში (2014-2023 წწ.), საქართველოს მოსახლეობა მცირედ (19,4 ათასით) გაიზარდა. აღნიშნული ფაქტი ქვეყნის რეგიონებისათვის არ იყო ერთმნიშვნელოვანი, მათ უმეტესობაში მოსახლეობის რაოდენობის კლება დაფიქსირდა. 2014-2022 წწ. ყველა რეგიონში შემცირდა შობადობის, ხოლო მათ უმრავლესობაში გაიზარდა მოკვდაობის ზოგადი კოეფიციენტი. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის 2022 წლის მონაცემებით, ყველა რეგიონში მოსახლეობის ბუნებრივი მატება უარყოფითი იყო.

პროგნოზული გაანგარიშებით, მოსახლეობის 2022 წლის საერთო მატების დონის მნიშვნელობიდან გამომდინარე, 2027 წლისათვის მოსახლეობის რაოდენობის მატება მოსალოდნელია თბილისში, აჭარაში, კახეთში, მცხეთა-მთიანეთში და ქვემო ქართლში.

საკვანძო სიტყვები: საქართველოს რეგიონები, შობადობა, მოკვდაობა, ბუნებრივი მატება, პროგნოზი

MODERN PROCESSES OF NATURAL MOVEMENT OF POPULATION IN THE REGIONS OF GEORGIA

Giorgi Meladze

Associate professor

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

giorgi.meladze@tsu.ge

Annotation

From the point of view of demographic development, the regions of Georgia are more or less different from each other, which is significantly due to fertility, mortality, migration processes, national and age-sex composition. Despite the existing differences, the demographic processes taking place in the regions are developing basically like the global demographic processes. This means that as a result of the decrease in fertility and increase in mortality, the natural increase of the population will be close to the zero mark (in some cases, the level of mortality will exceed the level of fertility).

In the analyzed time period (2014-2023), a small (19.4 thousand) increase in the population of Georgia was fixed. The mentioned fact was not unequivocally for the regions of the country. In most of them, the population

has decreased. 2014-2022 The crude birth rate decreased in all regions, while the crude mortality rate increased in most of them. A negative value of the natural increase of population was fixed in all regions.

According to forecast calculations, based on the level of natural increase of population for 2022, by 2027 population growth is expected in Tbilisi, Adjara, Kakheti, Mtskheta-Mtianeti and Kvemo Kartli.

Keywords: Regions of Georgia, fertility, mortality, natural increase, forecast

თემის აქტუალობა

მოსახლეობის ბუნებრივი მოძრაობის ელემენტები – შობადობა და მოკვდაობა, დემოგრაფიული სისტემის ფუნქციონირების უმნიშვნელოვანესი ინგრედიენტებია, რომელთა სხვაობა ბუნებრივ მატებას წარმოადგენს. ამ უკანასკნელზე, მიგრაციულ პროცესებთან ერთად, დიდადაა დამოკიდებული ქვეყანაში არსებული დემოგრაფიული ვითარება.

XXI საუკუნეში გლობალური მასშტაბით, დიფუზიას განიცდის შობადობის კლებისა და მოკვდაობის მატების ტენდენციები.

შობადობის კლების გამომწვევ გლობალურ მიზეზთა შორის აღსანიშნავია: ჩვილთა მოკვდაობის შემცირება, ურბანიზაცია, ინდუსტრიალიზაცია, ქალების მასობრივი ჩაბმა საზოგადოებრივ წარმოებაში, განათლების მისაღებად სწავლის ვადების გახანგრძლივება, საზოგადოების ცხოვრებაზე რელიგიის ზეგავლენის შემცირება. დღესდღეობით შობადობის ჯამური კოეფიციენტი მსოფლიოს 101 ქვეყანაში 2.1-ზე ნაკლებია (<https://www.prb.org>), რაც ვერ უზრუნველყოფს მოსახლეობის მარტივ აღწარმოებას. 2050 წლისათვის მსოფლიოს 195 ქვეყნიდან 151-ში შობადობის ჯამური კოეფიციენტის მნიშვნელობა, მოსახლეობის მარტივი აღწარმოების დონეზე დაბლა იქნება, ხოლო 2100 წლისათვის აღნიშნული ქვეყნების რაოდენობა 183-ს მიაღწევს (Fertility, mortality, migration, and..., 2020).

გლობალურ დემოგრაფიულ პროცესთა შორის მნიშვნელოვანია მოკვდაობის მატება. თუკი აღნიშნული პროცესი დღესდღეობით აქტუალურია დემოგრაფიული განვითარების თვალსაზრისით მაღალ დონეზე მდგომი ქვეყნებისთვის, XXI საუკუნის მეორე ნახევრიდან იგი ნაკლებად განვითარებულ ქვეყნებსაც მოიცავს.

აღნიშნული პროცესების უნივერსალურობიდან გამომდინარე, მსგავსი პროცესები მიმ-

დინარეობს საქართველოში და მის რეგიონებშიც, რომელთა შესწავლა და გაანალიზება მნიშვნელოვანია ქვეყნის დემოგრაფიული უსაფრთხოებისათვის.

ნაშრომის მიზანი

გასული საუკუნის 90-იანი წლებიდან, საქართველოში მნიშვნელოვნად შემცირდა შობადობა და გაიზარდა მოკვდაობის მაჩვენებლები, რაც, საბოლოოდ, მოსახლეობის ბუნებრივი მატების ნეგატიურ ტენდენციებში აისახა. მიმდინარე პროცესებმა მეტ-ნაკლებად მოიცვა საქართველოს რეგიონები.

ნაშრომის მიზანს წარმოადგენს, საქართველოს რეგიონების მოსახლეობის ბუნებრივი მოძრაობის ძირითადი ელემენტების – შობადობისა და მოკვდაობის თანამედროვე ტენდენციების შესწავლა და ანალიზი, ბუნებრივი მოძრაობისა და მიგრაციის მაჩვენებლებზე დაყრდნობით, საქართველოს რეგიონების მოსახლეობის რაოდენობის პროგნოზული გაანგარიშები 2027 წლისათვის.

კვლევის მეთოდები

კვლევის ინტერესებიდან გამომდინარე, შესაბამისი მასალების შესწავლისა და ანალიზისათვის გამოყენებულია: შედარებითი, აღწერილობითი, სტატისტიკური ანალიზისა და შეფასების და პროგნოზირების მეთოდები.

მოსახლეობის საშუალო წლიური ცვლილების ანალიზისათვის გამოყენებულია ფორმულა:

$$\Delta S = 2 \times (S_t - S_0) / K \times (S_t + S_0)$$

სადაც: ΔS – მოსახლეობის საშუალო წლიური ცვლილება გამოსახული პროცენტებში; S^0 – მოსახლეობის რაოდენობა პერიოდის დასაწყისში; S_t – მოსახლეობის რაოდენობა პერიოდის დასასრულისათვის; K – პერიოდის სიგრძე წლებში (Statistics of population..., 1990). საბოლოოდ მიღებული შედეგი მრავლდება ასზე.

შვილიანობის ინდექსი – რომელიც გვიჩვენებს 0-4 წლის ბავშვების რაოდენობას, 15-49 წლის ასაკის ყოველ 1000 ქალზე, გაანგარიშებულია ფორმულით:

$$Q_{0-4} = \frac{S_{0-4}}{W_{15-49}} \times 1000$$

სადაც: S_{0-4} – 0-4 წლის ასაკის ბავშვების რაოდენობა; W_{15-49} – 15-49 წლის ასაკის ქალების რაოდენობა (Measuring Fertility From a Census. 2019).

რეგიონებში დემოგრაფიის დონის დასადგენად გამოყენებულია პოკროვსკი-პირლის ინდექსი, რომელიც გვიჩვენებს თუ რამდენი ადამიანი იბადება ყოველ ერთ გარდაცვლილზე. აღნიშნულ ინდექსს შემდეგი სახე აქვს:

$$I = \frac{B}{M}$$

სადაც: I – პოკროვსკი-პირლის ინდექსი; B – დაბადებულთა რაოდენობა ერთი წლის განმავლობაში; M – გარდაცვლილთა რაოდენობა ერთი წლის განმავლობაში (Statistics of population..., 1990).

საქართველოს რეგიონების მოსახლეობის რაოდენობრივი ცვლილების პროგნოზის გასანგარიშებლად გამოყენებულ იქნა ფორმულა:

$$N(T) = N(O)e^{rt}$$

სადაც: $N(T)$ – მოსახლეობის საერთო რიცხვი საპროგნოზო პერიოდის ბოლოსათვის; $N(O)$ – მოსახლეობის საერთო რიცხვი საპროგნოზო პერიოდის დასაწყისში; r – საპროგნოზო პერიოდში მოსახლეობის მატების საშუალო კოეფიციენტი; t – საპროგნოზო პერიოდის ხანგრძლივობა; e – ნატურალური ლოგარითმის ფუძე (Preston S., Houveline P., Guillot. 2001).

ძირითადი შედეგები

საქართველოში ჩატარებული მოსახლეობის ბოლო საყოველთაო აღწერის (2014 წელი) შემდგომ, არაერთმნიშვნელოვნად შეიცვალა ქვეყნის რეგიონების დემოგრაფიული ვითარება, რომლის ჩამოყალიბებაშიც უმნიშვნელოვანეს როლს, მიგრაციულ პროცესებთან ერთად, მოსახლეობის ბუნებრივი მოძრაობის ძირითადი ელემენტები – შობადობა და მოკვდაობა ასრულებს.

2014-2023 წწ. საგრძნობი ცვლილებები განიცადა საქართველოს რეგიონების მოსახლეობის აბსოლუტურმა რაოდენობამ (იხ. ცხრილი 1). მოსახლეობის მატება დაფიქსირდა ქვეყნის

ცხრილი 1.

მოსახლეობის რაოდენობის დინამიკა 2014-2023 წლებში
(ათასი)*

წლები	თბილისი	აჭარა	გურია	იმერეთი	კახეთი	მცხეთა-მთიანეთი	რაჭა-ლეჩხუმი და ქვემო სვანეთი	სამეგრელო-ზემო სვანეთი	სამცხე-ჯავახეთი	ქვემო ქართლი	შიდა ქართლი	საქართველო
2014	1101.2	333.2	114.1	538.3	320.1	94.1	32.7	335.1	161.7	422.5	263.8	3716.9
2015	1115.7	336.6	113.3	531.0	318.8	94.1	32.2	331.8	160.3	425.2	262.9	3721.9
2016	1132.0	340.2	112.4	523.7	317.8	94.1	31.5	328.4	158.7	428.0	261.9	3728.6
2017	1145.5	343.0	111.5	514.4	315.9	93.9	30.8	324.2	157.2	429.7	260.4	3726.4
2018	1158.7	346.3	110.5	507.0	314.7	93.9	30.2	320.8	155.9	432.3	259.3	3729.6
2019	1171.1	349.0	109.4	497.4	312.5	93.6	29.7	316.2	154.1	433.2	257.3	3723.5
2020	1184.8	351.9	108.1	487.0	310.1	93.3	29.1	311.1	152.1	434.2	255.1	3716.9
2021	1202.7	354.9	107.1	481.5	309.6	93.4	28.5	308.4	151.1	437.3	254.1	3728.6
2022	1201.8	355.5	105.3	466.6	304.9	92.4	27.6	301.2	148.3	434.5	250.5	3688.6
2023	1241.7	361.4	104.3	463.1	306.2	93.3	27.1	299.3	147.4	442.8	249.8	3736.4

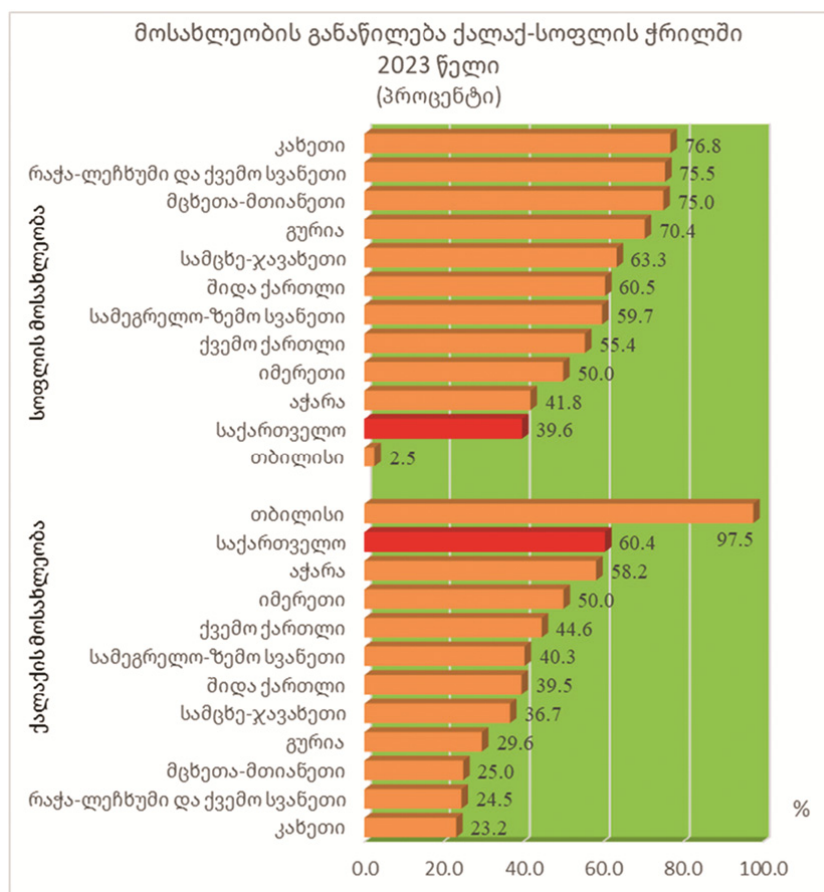
*აქ და შემდგომ, საქართველოს ხელისუფლების მიერ არაკონტროლირებადი რეგიონების გამოკლებით.

წყარო: საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური.

სამ ტერიტორიულ ერთეულში (თბილისი, აჭარა, ქვემო ქართლი). დროის აღნიშნულ მონაკვეთში მნიშვნელოვანი კლება განიცადა იმერეთის (-75.2 ათასი) და სამეგრელო-ზემო სვანეთის (-35.8 ათასი) რეგიონებმა.

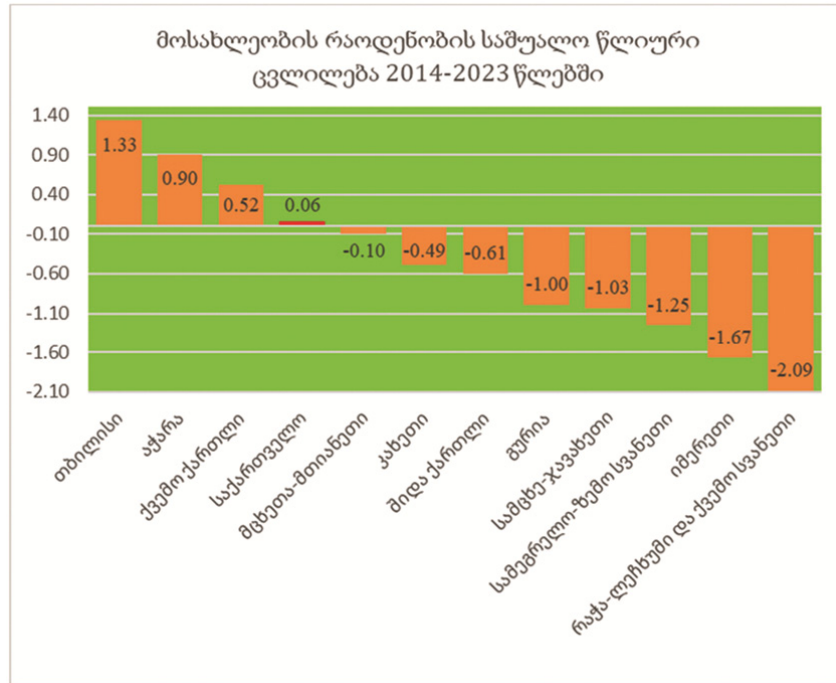
2023 წელს ყველაზე მაღალურბანიზებულ რეგიონებს წარმოადგენდნენ აჭარა, სადაც მოსახლეობის 58.2% საქალაქო განსახლებებში ცხოვრობდა და იმერეთი (50.0%). დაფიქსირებული ფაქტი განპირობებულია ქალაქების ბათუმისა და ქუთაისის ფაქტორით, რომლებშიც აღნიშნული რეგიონების მოსახლეობის საერთო რაოდენობის შესაბამისად 49.6 და 28.2% იყო თავმოყრილი. ყველაზე დაბალურბანიზებულ რეგიონებს მიეკუთვნებიან რაჭა-ლეჩხუმისა და ქვემო სვანეთის და კახეთის რეგიონები, რომლებშიც ქალაქის მოსახლეობის წილი მეოთხედზე ნაკლებია (იხ. ნახ 1).

რეგიონების მოსახლეობის რაოდენობის საშუალო წლიური ცვლილება მნიშვნელოვნად განსხვავდებოდა ერთმანეთისაგან. საკითხის ანალიზმა გვიჩვენა, რომ 2014-2023 წლებში საშუალოდ წლიურად ყველაზე მეტად იზრდებოდა თბილისის მოსახლეობა (1.33%). აჭარისა და ქვემო ქართლის რეგიონების მოსახლეობის საშუალო წლიურმა ზრდამ, შესაბამისად, 0.90 და 0.52% შეადგინა. განხილული მაჩვენებლის ანალიზმა საქართველოს დანარჩენ რეგიონებში საპირისპირო შედეგი მოგვცა. აღნიშნული დროის მონაკვეთში, ყველაზე მეტად მცირდებოდა რაჭა-ლეჩხუმისა და ქვემო სვანეთის მოსახლეობა, სადაც მოსახლეობის რაოდენობის საშუალო წლიურმა კლებამ -2.09% შეადგინა. ასევე, მაღალი უარყოფითი მაჩვენებლებით გამოირჩეოდა იმერეთისა (-1.67%) და სამეგრელო-ზემო სვანეთის (-1.25%) რეგიონების მოსახლეობა (იხ. ნახაზი 2).

ნახ. 1.

წყარო: საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური.

ნახ. 2.

წყარო: გაანგარიშებულია ავტორის მიერ, საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემების საფუძველზე.

ვინაიდან რეგიონების დონეზე შობადობის პროცესის სიღრმისეული შესწავლისათვის არ მოგვეპოვება სათანადო დემოგრაფიულ-სტატისტიკური მონაცემები, ზოგადი კოეფიციენტებით უნდა დაგვემსახუროს.

2014-2022 წლებში საქართველოს ყველა რეგიონში შობადობის მონოტონური კლების პროცესი მიმდინარეობდა (იხ. ცხრილი 2).

ცხრილი 2.

შობადობის ზოგადი კოეფიციენტების დინამიკა
2014-2022 წლები
(პრომილე)

რეგიონი	წლები								
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
თბილისი	16.3	15.6	14.7	12.9	13.9	13.6	12.8	12.5	11.6
აჭარა	18.8	18.6	17.5	17.7	16.7	16.3	15.8	15.2	14.7
გურია	13.9	13.8	13.7	13.3	11.6	10.8	10.0	10.2	8.7
იმერეთი	16.1	16.1	15.0	14.8	13.5	12.3	12.1	12.4	11.2
კახეთი	16.5	16.4	15.4	15.0	13.3	12.4	12.4	12.3	11.1
მცხეთა-მთიანეთი	14.1	13.6	12.6	12.8	11.4	10.1	9.9	10.9	8.5
რაჭა-ლეჩხუმი და ქვემო სვანეთი	11.7	11.5	10.5	11.2	10.9	9.7	9.0	9.4	9.0
სამეგრელო-ზემო სვანეთი	15.6	15.1	14.7	13.8	12.5	11.1	10.6	10.5	9.4
სამცხე-ჯავახეთი	14.4	14.2	14.9	13.9	13.6	12.4	12.6	12.7	11.4
ქვემო ქართლი	17.3	16.6	16.1	15.5	14.3	13.5	12.7	12.4	11.6
შიდა ქართლი	16.2	15.8	15.6	14.1	12.9	11.8	11.6	12.1	10.8
საქართველო	16.3	15.9	15.2	14.3	13.7	13.0	12.5	12.4	11.4

წყარო: საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური.

შობადობის ზოგადი კოეფიციენტის მნიშვნელობა 2022 წელს როგორც საქართველოს მასშტაბით, ისე მის ყველა რეგიონში მოსახლეობის მარტივი აღწერის დონეზე (15‰) დაბლა იმყოფებოდა. აღსანიშნავია, რომ 2014 წელს, გარდა ქვეყნის ოთხი რეგიონისა (რაჭა-ლეჩხუმი და ქვემო სვანეთი, გურია, მცხეთა-მთიანეთი და სამცხე-ჯავახეთი), მოსახლეობის აღწერის ოდნავ გაფართოებული რეჟიმი იყო დამყარებული.

უკანასკნელ წლებში შობადობის კლების პროცესს ხელი შეუწყო COVID-19 პანდემიის გავრცელებამ. დაფიქსირებულ ფაქტს ნათლად ასახავს შობადობის ზოგადი კოეფიციენტების დაშლა ბავშვების დაბადების რიგითობის მიხედვით (იხ. ცხრილი 3).

ცხრილიდან აშკარად ჩანს, რომ 2014-2022 წლებში, შობადობის ზოგადი კოეფიციენტის საერთო სიდიდეში მკვეთრად შემცირებული პირველი და მეორე რიგითობის ბავშვების მაჩვენებლები, რაც ბაბებს აზრს, რომ წყვილების გარკვეულმა ნაწილმა ბავშვის გაჩენა გადადო სამომავლოდ, უკეთესი ვითარების დადგომის იმედით. ზოგიერთ რეგიონში გაიზარდა მესამე რიგითობის დაბადებული ბავშვების მაჩვენებელი. სავარაუდოა, რომ ეს ოჯახები ბავშვების

მაღალ რაოდენობაზე არიან ორიენტირებული და პანდემიამ მათ რეპროდუქციულ ნორმებზე შედარებით ნაკლებად იმოქმედა. აღსანიშნავია, რომ ამ კონტინგენტის რაოდენობა მცირეა და შობადობის ზოგადი კოეფიციენტის საერთო სიდიდეში, პირველი და მეორე რიგითობის ბავშვების კლების კომპენსაციას ვერ მოახდენს.

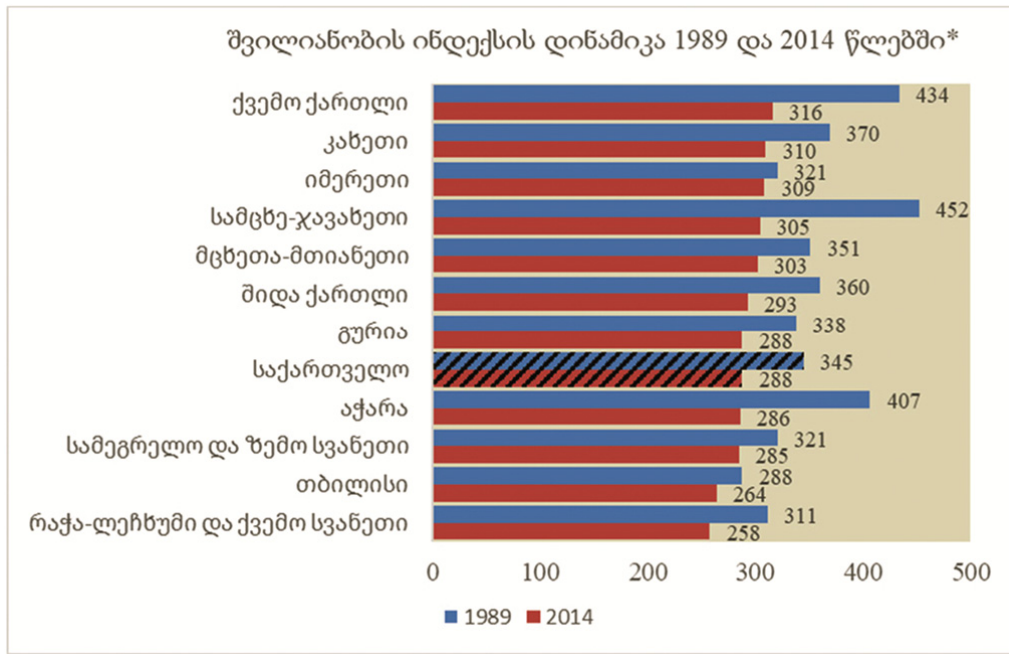
იმ ქვეყნებში, სადაც შობადობის პროცესების საანალიზოდ დემოგრაფიულ-სტატისტიკური ინფორმაცია არასრულყოფილებით გამოირჩევა, აღნიშნული ნაკლის ნაწილობრივ შესავსებად შესაძლებელია გამოვიყენოთ შვილიანობის ინდექსი (ეს უკანასკნელი მნიშვნელოვნადაა დამოკიდებული 15-49 წლის ასაკის ქალების ასაკობრივ სტრუქტურაზე, რის გამოც არ მიიჩნევა შობადობის დონის განსაზღვრის ზუსტ პარამეტრად). აღნიშნული ინდექსისათვის გასაანგარიშებელი მონაცემები საქართველოს რეგიონებისათვის მხოლოდ აღწერების წლებში მოიპოვება. 2002 წლის საქართველოს მოსახლეობის საყოველთაო აღწერის მონაცემები ნაკლებად სანდოა, რის გამოც კოეფიციენტის ცვლილების საილუსტრაციოდ მოვახდენთ 1989 და 2014 წლების აღწერების შედარებას.

ცხრილი 3.

შობადობის ზოგადი კოეფიციენტების დინამიკა 2014 და 2022 წლებში ბავშვების დაბადების რიგითობის მიხედვით (პრომილე)

რეგიონი	ბავშვების დაბადების რიგითობა					
	პირველი		მეორე		მესამე და მეტი	
	2014	2022	2014	2022	2014	2022
თბილისი	7.2	4.9	6.1	3.8	2.9	2.8
აჭარა	8.9	5.5	7.1	5.2	2.9	3.9
გურია	6.2	3.2	5.1	3.0	2.6	2.5
იმერეთი	6.9	4.3	6.2	3.9	2.9	3.0
კახეთი	6.8	3.9	6.4	3.6	3.2	3.5
მცხეთა-მთიანეთი	6.0	3.3	5.3	2.6	2.9	2.5
რაჭა-ლეჩხუმი და ქვემო სვანეთი	4.8	3.1	4.3	3.4	2.6	2.5
სამეგრელო-ზემო სვანეთი	6.9	3.7	6.2	3.2	2.5	2.5
სამცხე-ჯავახეთი	6.2	4.3	5.9	3.7	2.3	2.9
ქვემო ქართლი	7.1	4.4	6.5	3.9	3.7	3.2
შიდა ქართლი	6.7	4.0	6.5	3.7	3.0	3.2
საქართველო	7.1	4.6	6.2	3.8	3.0	3.0

წყარო: გაანგარიშებულია ავტორის მიერ, საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემების საფუძველზე.

ნახ. 4.

*რეგიონები რანჟირებულია 2014 წლის მონაცემების მიხედვით.

წყარო: გაანგარიშებულია ავტორის მიერ, საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემების საფუძველზე.

გაანგარიშებებმა გვიჩვენა, რომ 1989 წელს შვილიანობის ინდექსის ყველაზე მაღალი მაჩვენებლები სამცხე-ჯავახეთში (452), ქვემო ქართლში (434) და აჭარაში (407) დაფიქსირდა (იხ. ნახაზი 4), ყველაზე დაბალი – რაჭა-ლეჩხუმისა და ქვემო სვანეთის (311) რეგიონში.

2014 წელს რეგიონების პირველი სამეული ასე გამოიყურებოდა: ქვემო ქართლი (316), კახეთი (310), იმერეთი (309). ყველაზე დაბალი მნიშვნელობა რაჭა-ლეჩხუმისა და ქვემო სვანეთის რეგიონში (258) აღინიშნა. საანალიზო დროის პერიოდში ინდექსი ყველაზე მეტად შემცირდა სამცხე-ჯავახეთში (147 ერთეულით), აჭარაში (121 ერთეულით), ქვემო ქართლში (118 ერთეულით). კლების ყველაზე ნაკლები მასშტაბები დაფიქსირდა იმერეთში (12 პუნქტით) და თბილისში (24 პუნქტით).

მომავალში შობადობის ტენდენციებში მოსალოდნელია მისი კიდევ უფრო კლება, ვინაიდან იზრდება როგორც დედის საერთო საშუალო ასაკი ბავშვის დაბადებისას, ასევე დედის საშუალო ასაკი პირველი ბავშვის დაბადებისას (ცხრილი 4).

2014-2022 წწ. მნიშვნელოვნად გაიზარდა დედის საერთო საშუალო ასაკი ბავშვის დაბადებისას მცხეთა-მთიანეთში (2,5 წლით), აჭარაში (2,4 წლით), სამცხე-ჯავახეთში (2,3 წლით), შიდა ქართლში (2,3 წლით). განხილული პარამეტრის ნაკლები ზრდა დაფიქსირდა ქვემო ქართლში (1,3 წელი). აღნიშნული რეგიონის მოსახლეობის 41,8%-ს ეთნიკური აზერბაიჯანელები შეადგენენ, რომელთა შორის გავრცელებულია შედარებით ახალგაზრდა ასაკში დაქორწინება. ქვეყნის მასშტაბით, ამ რეგიონშია დედის საშუალო ასაკი ბავშვის დაბადებისას ყველაზე დაბალი (26,4 წელი).

2014-2022 წლებში, ასევე, მნიშვნელოვნად გაიზარდა დედის საშუალო ასაკი პირველი ბავშვის დაბადებისას. საანალიზო მაჩვენებელი განსაკუთრებით გაიზარდა შიდა ქართლში (2,4 წლით), თბილისში (თბილისში 2,2 წლით). 0,7 წლით ზრდა დაფიქსირდა ქვემო ქართლში, რაც ყველაზე დაბალი მაჩვენებელი იყო. აღნიშნულ რეგიონში დედები პირველ ბავშვს საშუალოდ 23,6 წლის ასაკში აჩენენ, რაც საშუალო

ცხრილი 4.

დედის საშუალო ასაკი ბავშვის დაბადებისას 2014 და 2022 წლებში

რეგიონი	საშუალო ასაკი ბავშვის დაბადებისას		საშუალო ასაკი პირველი ბავშვის დაბადებისას		საშუალო ასაკის ცვლილება (წლებში) ბავშვის დაბადებისას	საშუალო ასაკის ცვლილება (წლებში) პირველი ბავშვის დაბადებისას
	2014	2022	2014	2022	2014-2022	2014-2022
თბილისი	28.1	30.2	26.0	28.2	2.1	2.2
აჭარა	26.4	28.8	24.3	26.2	2.4	1.9
გურია	26.3	28.2	24.1	25.9	1.9	1.8
იმერეთი	26.5	28.4	24.3	25.8	1.9	1.5
კახეთი	25.5	27.3	23.1	24.6	1.8	1.5
მცხეთა-მთიანეთი	26.6	29.1	24.5	26.7	2.5	2.2
რაჭა-ლეჩხუმი და ქვემო სვანეთი	27.9	29.9	25.3	27.7	2.0	2.4
სამეგრელო-ზემო სვანეთი	26.6	28.5	24.7	26.4	1.9	1.7
სამცხე-ჯავახეთი	25.3	27.6	23.3	24.9	2.3	1.6
ქვემო ქართლი	25.1	26.4	22.9	23.6	1.3	0.7
შიდა ქართლი	26.1	28.4	23.7	26.1	2.3	2.4
საქართველო	26.6	28.7	24.5	26.4	2.1	1.9

წყარო: საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური.

რესპუბლიკურ დონეზე 2.8 წლით ნაკლებია. პირველ ბავშვს ყველაზე მაღალ ასაკში დედაქალაქის მცხოვრები ქალები აჩენენ (28.2 წელი).

საქართველოს რეგიონები დემოგრაფიული გადასვლის მეოთხე ფაზაში იმყოფებიან. აღნიშნული ფაზისათვის მოკვდაობის მაღალი დონეა დამახასიათებელი (უმთავრესად მოსახლეობის დემოგრაფიული დაბერების გამო). 2021 წელს COVID-19-ის პანდემიის შედეგად, საქართველოს რეგიონებში ნახტომისებურად გაიზარდა მოკვდაობის ზოგადი კოეფიციენტის მაჩვენებლები, რომლებიც შემდგომ წელს პანდემიის ლეტალური შედეგების კლების გამო შემცირდა (იხ. ცხრილი 5). მიუხედავად ამი-

სა, აღნიშნული კოეფიციენტი ყველა რეგიონში აღემატებოდა პანდემიამდელ გარდაცვალებათა დონეს (გამონაკლისს წარმოადგენდა კახეთის რეგიონი, სადაც მოკვდაობის ზოგადი კოეფიციენტის მნიშვნელობა 2022 წელს 0.1 პუნქტით ნაკლები იყო 2019 წლის მაჩვენებელზე).

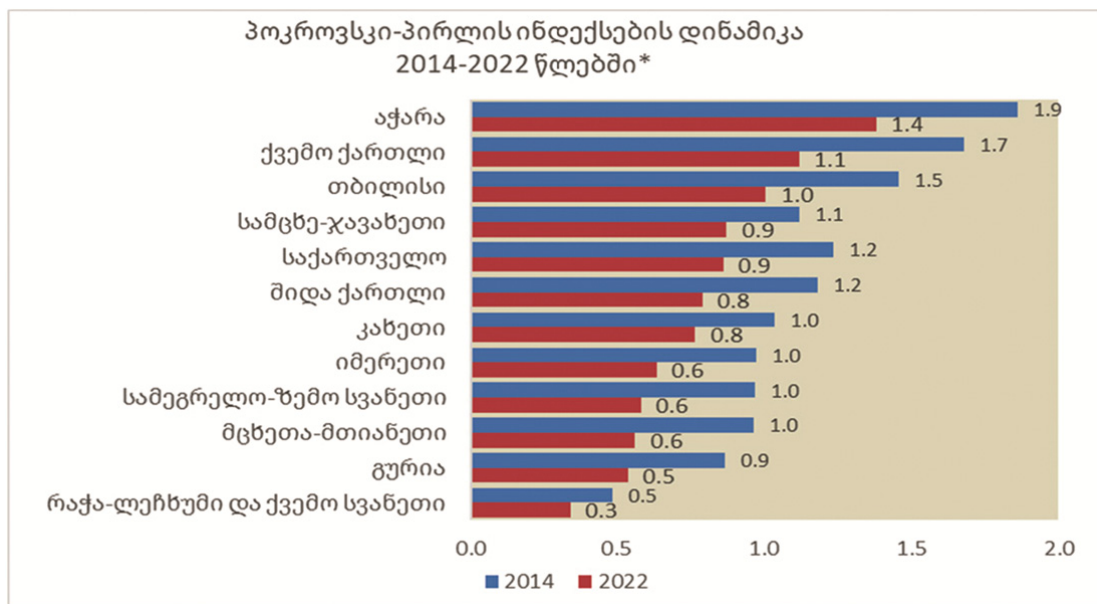
რეგიონების მასშტაბით მოკვდაობის პროცენტის სიღრმისეული ანალიზისათვის, უმჯობესია მისი ასაკობრივი კოეფიციენტების გამოყენება. სამწუხაროდ მათი გასაანგარიშებელი სტატისტიკური მასალები არ მოგვეპოვება. აღნიშნული ნაკლოვანების ნაწილობრივ შესავსებად გამოვიყენებთ პოკროვსკი-პირლის ინდექსს.

ცხრილი 5.

მოკვდაობის ზოგადი კოეფიციენტების დინამიკა
2014-2022 წლები
(პრომილე)

რეგიონი	წლები								
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
თბილისი	11.2	11.0	11.2	10.4	10.4	10.7	11.6	14.9	11.6
აჭარა	10.1	10.3	10.6	10.1	9.9	9.6	12.0	12.0	10.6
გურია	16.0	15.8	16.4	16.8	15.4	16.1	16.5	18.6	16.2
იმერეთი	16.5	16.5	17.5	17.1	15.9	16.3	17.7	21.1	17.6
კახეთი	15.9	15.6	16.1	15.2	14.4	14.5	14.7	18.0	14.4
მცხეთა-მთიანეთი	14.6	15.6	15.1	14.6	14.2	14.0	15.1	18.5	15.1
რაჭა-ლეჩხუმი და ქვემო სვანეთი	24.0	26.4	26.4	24.1	21.9	23.3	26.5	31.1	26.1
სამეგრელო-ზემო სვანეთი	16.1	16.3	17.0	15.9	15.4	15.5	16.0	18.3	16.2
სამცხე-ჯავახეთი	12.8	13.1	13.0	12.4	12.4	12.7	13.6	15.5	13.1
ქვემო ქართლი	10.3	10.4	11.3	10.1	10.5	10.1	11.2	12.8	10.3
შიდა ქართლი	13.7	13.6	14.2	13.3	13.2	12.8	13.5	16.5	13.7
საქართველო	13.2	13.2	13.6	12.8	12.5	12.5	13.6	16.2	13.2

წყარო: საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური.

ნახ. 5

*რეგიონები რანჟირებულია 2022 წლის მონაცემების მიხედვით.

წყარო: გაანგარიშებულია ავტორის მიერ, საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემების საფუძველზე.

გაანგარიშებებმა გვიჩვენა, რომ აღნიშნული ინდექსი 2014-2022 წლებში მნიშვნელოვნადაა შემცირებული (იხ. ნახაზი 5). რეგიონების უმრავლესობაში ინდექსის მნიშვნელობა 1-ზე ნაკლები იყო, რაც იმის მიმანიშნებელია, რომ გარდაცვლილ ადამიანთა რაოდენობა სჭარბობდა დაბადებულთა რაოდენობას. განსაკუთრებით მძიმე მდგომარეობა იყო რაჭა-ლეჩხუმისა და ქვემო სვანეთის და გურიის რეგიონებში.

2014 წლის მოსახლეობის აღწერის მონაცემებზე დაყრდნობით, შესაძლებელია სიცოცხლის მოსალოდნელი ხანგრძლივობის გაანგარიშება. ორივე სქესის მიხედვით, ყველაზე მაღალი სიცოცხლის მოსალოდნელი ხანგრძლივობა სამცხე-ჯავახეთში დაფიქსირდა (73.8 წელი). აჭარის, ქვემო ქართლის რეგიონში და თბილისში საშუალო რესპუბლიკურ დონეზე უფრო მაღალი მაჩვენებლები აღინიშნა (იხ. ცხრილი 6). რაჭა-ლეჩხუმის და ქვემო სვანეთის რეგიონი, ყველაზე დაბალი სიცოცხლის საშუალო ხანგრძლივობით იყო გამოირჩეული (71.6 წელი). მამაკაცებს შორის ყველაზე მაღალი სიცოცხლის საშუალო ხანგრძლივობით სამცხე-ჯავახეთის მოსახლეობა გამოირჩეოდა (70.7 წელი). სამეგრელო-ზემო სვანეთში ყველაზე დაბალი მაჩვენებელი დაფიქსირდა (67.0 წელი). ქალების შემთხვევაში განხილული პარამეტრის ყველაზე მაღალი დონით, მცხეთა-მთიანეთის რეგიონი გამოირჩეოდა (77.7 წელი). რაჭა-ლეჩხუმსა და ქვემო სვანეთში მცხოვრები ქალები ყველაზე დაბალი სიცოცხლის საშუალო ხანგრძლივობით გამოირჩეოდნენ (76.4 წელი).

ცხრილი 6.

სიცოცხლის საშუალო ხანგრძლივობა
2014 წელი

რეგიონი	ორივე სქესი (წელი)	კაცი (წელი)	ქალი (წელი)	ქალების სიცოცხლის საშუალო ხანგრძლივობის მეტობა, მამაკაცების იდენტურ მაჩვენებელზე (წელი)
თბილისი	73.1	68.6	76.9	8.3
აჭარის არ	72.9	69.3	76.6	7.3
გურია	72.8	68.4	77.4	9.0
იმერეთი	71.8	67.3	76.6	9.3
კახეთი	72.5	68.9	76.6	7.7
მცხეთა-მთიანეთი	72.4	67.9	77.7	9.8
რაჭა-ლეჩხუმი და ქვემო სვანეთი	71.6	67.6	76.4	8.8
სამეგრელო-ზემო სვანეთი	71.7	67.0	76.9	9.9
სამცხე-ჯავახეთი	73.8	70.7	77.5	6.8
ქვემო ქართლი	73.3	69.6	76.9	7.3
შიდა ქართლი	72.8	68.9	76.8	7.9
საქართველო	72.8	68.6	77.0	8.4

წყარო: გაანგარიშებულია ავტორის მიერ, საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემების საფუძველზე.

ცხრილი 7.

ბუნებრივი მატების ზოგადი კოეფიციენტების დინამიკა
2014-2022 წლები (პრომილე)

რეგიონი	წლები								
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
თბილისი	5.1	4.6	3.5	2.5	3.5	2.9	1.2	-2.4	0.1
აჭარა	8.7	8.3	6.9	7.6	6.8	6.7	3.8	3.2	4.1
გურია	-2.1	-2.0	-2.7	-3.5	-3.8	-5.3	-6.5	-8.4	-7.5
იმერეთი	-0.4	-0.4	-2.5	-2.3	-2.4	-4.0	-5.6	-8.7	-6.4
კახეთი	0.6	0.8	-0.7	-0.2	-1.1	-2.1	-2.3	-5.7	-3.3
მცხეთა-მთიანეთი	-0.5	-2.0	-2.5	-1.8	-2.8	-3.9	-5.2	-7.6	-6.6
რაჭა-ლეჩხუმი და ქვემო სვანეთი	-12.3	-14.9	-15.9	-12.9	-11.0	-13.6	-17.5	-21.7	-17.1
სამეგრელო-ზემო სვანეთი	-0.5	-1.2	-2.3	-2.1	-2.9	-4.4	-5.4	-7.8	-6.8
სამცხე-ჯავახეთი	1.6	1.1	1.9	1.5	1.2	-0.3	-1.0	-2.8	-1.7
ქვემო ქართლი	7.0	6.2	4.8	5.4	3.8	3.4	1.5	-0.4	1.3
შიდა ქართლი	2.5	2.2	1.4	0.8	-0.3	-1.0	-1.9	-4.4	-2.9
საქართველო	3.1	2.7	1.6	1.5	1.2	0.5	-1.1	-3.8	-1.8

წყარო: საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური.

საქართველოს რეგიონების მოსახლეობის ბუნებრივ მოძრაობაში მიმდინარე ნეგატიური პროცესების შედეგად, გაუარესდა მოსახლეობის ბუნებრივი მატების მაჩვენებლები. 2014 წელს საქართველოს ხუთ რეგიონში გარდაცვლილთა რაოდენობა აჭარბებდა დაბადებულთა რაოდენობას. 2022 წელს მსგავსი მდგომარეობა რვა რეგიონში დაფიქსირდა (იხ. ცხრილი 7).

განხილული მაჩვენებლების მიხედვით, უმძიმესი მდგომარეობაა რაჭა-ლეჩხუმში და ქვემო სვანეთში, სადაც ბუნებრივი მატების ზოგადი კოეფიციენტის მნიშვნელობა ყოველ ათას მცხოვრებზე 17.1-ს შეადგენდა უარყოფითი ნიშნით. ასევე, მძიმე მდგომარეობა აღინიშნა გურიაში, სამეგრელო-ზემო სვანეთში, მცხეთა-მთიანეთში და იმერეთში. 2022 წელს განხილული კოეფიციენტი დადებითი იყო მხოლოდ აჭარაში, ქვემო ქართლში და თბილისში. ამ უკანასკნელში ბუნებრივი მატების ზოგადი კოეფიციენტი ოდნავ აღემატებოდა ნულოვან ნიშნულს და 0.1%-ს შეადგენდა.

მოსახლეობის საერთო მატების (ბუნებრივი მატებისა და მიგრაციული საღდოს ჯამი) საფუძველზე, შესაძლებელია მოსახლეობის რაოდენობრივი ცვლილების პროგნოზის გაანგარიშება,

იმ დაშვებით თუკი მთელი საპროგნოზო პერიოდის მანძილზე, აღნიშნული საერთო მატების კოეფიციენტი უცვლელი დარჩება. ასეთი დაშვება ნაკლებად რეალურია, მაგრამ იგი, მეცნიერული თვალსაზრისით, საინტერესოა თანამედროვე ვითარების ილუსტრირებისათვის, მისი შესაძლო პერსპექტივებისათვის.

პროგნოზისათვის საჭირო დემოგრაფიულ-სტატისტიკური მასალებიდან, პრობლემას წარმოადგენდა ინფორმაცია მიგრაციის შესახებ, ვინაიდან რეგიონების მასშტაბით იგი არ არსებობს. მიგრაციული საღდოს მისაღებად გამოვიყენეთ მიგრაციის გაანგარიშების ირიბი მეთოდი. კერძოდ, თუკი წლის დასაწყისში და მის ბოლოს ცნობილია მოსახლეობის რაოდენობა და ბუნებრივი მატება, შესაძლებელია მიგრაციული საღდოს გამოანგარიშება. პროგნოზისათვის შევარჩიეთ ხუთწლიანი პერიოდი (2022-2027 წლები), ვინაიდან პროგნოზში ჩადებული დაშვებებით და ჩვენს ხელთ არსებული დემოგრაფიულ-სტატისტიკური მასალების მიხედვით, მოსახლეობის რაოდენობის უფრო ხანგრძლივი პერიოდის მანძილზე გაანგარიშება, სავარაუდოდ, საგრძნობ ცდომილებას მოგვცემდა (იხ. ცხრილი 8).

ცხრილი 8.

საქართველოს რეგიონების მოსახლეობის რაოდენობის პროგნოზი 2027 წლისათვის

	მოსახლეობის რაოდენობა 2022 წელი (ათასი)	მოსახლეობის რაოდენობა 2027 წელი (ათასი)	ცვლილება 2022-2027	ცვლილება 2022-2027
			ათასი	პროცენტი
თბილისი	1201.8	1419.0	217.3	18.1
აჭარა	355.5	386.5	31.0	8.7
გურია	105.3	100.4	-4.9	-4.7
იმერეთი	466.6	449.1	-17.6	-3.8
კახეთი	304.9	311.5	6.6	2.1
მცხეთა-მთიანეთი	92.4	97.0	4.6	5.0
რაჭა-ლეჩხუმი და ქვემო სვანეთი	27.6	25.2	-2.4	-8.6
სამეგრელო-ზემო სვანეთი	301.2	291.7	-9.5	-3.1
სამცხე-ჯავახეთი	148.3	143.5	-4.8	-3.3
ქვემო ქართლი	434.5	477.9	43.4	10.0
შიდა ქართლი	250.5	247.2	-3.3	-1.3
საქართველო	3688.6	3935.1	246.4	6.7

წყარო: გაანგარიშებულია ავტორის მიერ, საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემების საფუძველზე.

გაანგარიშებებმა გვიჩვენა, რომ 2023 წლის მოსახლეობის საერთო მატების მაჩვენებლებიდან გამომდინარე, საპროგნოზო დროის მონაკვეთში – ხუთი წლის მანძილზე, ყველაზე მეტად გაიზრდება დედაქალაქის და ქვემო ქართლის რეგიონის მოსახლეობის რაოდენობა. მოსახლეობის მატებაა მოსალოდნელი აჭარაში, მცხეთა-მთიანეთში და კახეთში. აღნიშნულ რეგიონებში მატების მთავარი განმსაზღვრელი კომპონენტი მიგრაციული პროცესები იქნება. ყველა დანარჩენ რეგიონში მოსახლეობის კლებაა მოსალოდნელი, ყველაზე მეტად დაიკლებს რაჭა-ლეჩხუმისა და ქვემო სვანეთის და გურიის რეგიონების მოსახლეობა.

დასკვნა

– დემოგრაფიული სისტემის განვითარების გლობალური ტენდენციებიდან გამომდინარე, მოსახლეობის ბუნებრივი მატების თანდათანობით შემცირება და ნულოვან ნიშნულთან დაახლოება, რიგ შემთხვევებში კი ბუნებრივი მატების უარყოფითი მაჩვენებლები, გარდაუვალ მოვლენას წარმოადგენს. აღნიშნული პროცესების წინაშე

ადრე თუ გვიან, ნებისმიერი ქვეყნის მოსახლეობა დადგება.

- 2023 წელს საქართველოს რეგიონებს შორის ყველაზე მაღალურბანიზებულ რეგიონს აჭარა წარმოადგენდა, სადაც მოსახლეობის საერთო რაოდენობის 58.2% ქალაქებში იყო განსახლებული. ყველაზე დაბალურბანიზებული იყო კახეთის რეგიონი, რომელშიც ქალაქების მოსახლეობის წილი მხოლოდ 23.2%-ს შეადგენდა.
- 2014-2023 წწ. თბილისის მოსახლეობის საშუალო წლიური ზრდა 1,33%-ის ტოლი იყო, რაც ქვეყნის მასშტაბით ყველაზე მაღალი მაჩვენებელია. დაფიქსირებული ფაქტი მიგრაციული პროცესებით იყო გამოწვეული. აღნიშნული მაჩვენებლის ყველაზე დაბალი მნიშვნელობა რაჭა-ლეჩხუმში და ქვემო სვანეთის რეგიონში აღინიშნა 2.09% უარყოფითი ნიშნით.
- საანალიზო პერიოდში (2014-2022 წწ.), შობადობის კლების შედეგად, ზოგადი კოეფიციენტების მნიშვნელობები 2022 წელს, ქვეყნის ყველა რეგიონში მოსახლეობის მარტივი აღწარმოების დონეზე (15‰) დაბლა იმყოფებოდნენ. განსაკუთრებით დაბალი

- მაჩვენებლებით გამოირჩეოდნენ: მცხეთა-მთიანეთისა და გურიის რეგიონები.
- უკანასკნელ წლებში უკლებლივ ყველა რეგიონში, შობადობის კლება მნიშვნელოვანწილად განსაზღვრა COVID-19-ის პანდემიამ.
 - აღწერის მასალებზე დაყრდნობით 1989 და 2014 წლების მასალების შედარებითა ანალიზმა, ყველა რეგიონში შვილიანობის ინდექსების კლების დინამიკა გვიჩვენა.
 - ქალების მიერ პირველი ბავშვის გაჩენის ყველაზე მაღალი საშუალო ასაკი თბილისში დაფიქსირდა. ყველაზე დაბალი ასაკით ქვემო ქართლში მცხოვრები დედები გამოირჩეოდნენ.
 - მოკვდაობის ზოგადი კოეფიციენტების ანალიზმა გვიჩვენა, რომ 2014-2022 წწ. მისი მნიშვნელობები ყველა რეგიონში გაზრდილია. აღნიშნული კოეფიციენტის განსაკუთრებით მაღალი დონე რაჭა-ლეჩხუმისა და ქვემო სვანეთის რეგიონში აღინიშნა, სადაც 2023 წელს, ყოველ ათას მცხოვრებზე 26 ადამიანი გარდაიცვალა.
 - ყველაზე მაღალი სიცოცხლის საშუალო ხანგრძლივობით, მამაკაცების შემთხვევაში, სამცხე-ჯავახეთის რეგიონი გამოირჩეოდა (70.7 წელი), ქალების შემთხვევაში კი მცხეთა-მთიანეთის რეგიონი (77.7 წელი). მამაკაცებს შორის ყველაზე დაბალი სიცოცხლის საშუალო ხანგრძლივობა, სამეგრელო-ზემო სვანეთის რეგიონში აღინიშნა (67.0 წელი). მანდილოსნებს შორის საშუალოდ ყველაზე ნაკლებს რაჭა-ლეჩხუმისა და ქვემო სვანეთის რეგიონში ცოცხლობენ (76.4 წელი).
 - უახლოესი მონაცემებით (2022 წელი), ბუნებრივი მატების ზოგადი კოეფიციენტის დადებითი მნიშვნელობა მხოლოდ აჭარაში, ქვემო ქართლში და თბილისშია დაფიქსირებული. აღნიშნული კოეფიციენტის კატასტროფულად დაბალი დონე (-17.1‰) რაჭა-ლეჩხუმისა და ქვემო სვანეთის რეგიონში აღინიშნა.
 - პროგნოზული გაანგარიშებების თანახმად, 2022-2027 წლებში მოსახლეობის მატება მოსალოდნელია: დედაქალაქში, აჭარაში, ქვემო ქართლში და მცხეთა-მთიანეთში. აღნიშნული მატება, ძირითადად, გამოწვეული იქნება მიგრაციული პროცესებით. საგრძნობლად შემცირდება რაჭა-ლეჩხუმისა და ქვემო სვანეთის (8.6%-ით) და გურიის (4.7%-ით) მოსახლეობის საერთო რაოდენობა.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Fertility, mortality, migration, and population scenarios for 195 countries and territories from 2017 to 2100: a forecasting analysis for the Global Burden of Disease Study // Lancet 2020. P. 1285
2. <https://www.prb.org/international/indicator/fertility/table>
3. Measuring Fertility From a Census. United States Census Bureau. February, 2019. P. 4. https://www.unfpa.org/sites/default/files/resource-pdf/STICS_Measuring_Fertility.pdf
4. Preston S., Houveline P., Guillot M. Demography: measuring and modeling population processes. Blackwell Publishers, Oxford, 2001. P.119.
5. Statistics of population with the basics of demography. Moscow, 1990. P. 264; 289-246 (in Russian).